

Vergaderjaar 2011–2012

33 206 (R1979)

Verdrag inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed; Parijs, 17 oktober 2003

A/ Nr. 1

Ter griffie van de Eerste en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal ontvangen op 15 maart 2012.

De wens dat het verdrag aan de uitdrukkelijke goedkeuring van de Staten-Generaal wordt onderworpen kan door of namens een van de Kamers of door ten minste vijftien leden van de Eerste Kamer dan wel dertig leden van de Tweede Kamer of door de Gevolmachtigde Ministers van Aruba, Curaçao of Sint Maarten te kennen worden gegeven uiterlijk op 14 april 2012.

Het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State van het Koninkrijk wordt niet openbaar gemaakt, omdat het zonder meer instemmend luidt (artikel 26, zesde lid jo vijfde lid, van de Wet op Raad van State).

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Aan de Voorzitters van de Eerste en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 2 maart 2012

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 2, eerste en tweede lid, en artikel 5, eerste en tweede lid, van de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen, de Raad van State van het Koninkrijk gehoord, heb ik de eer u hierbij ter stilzwijgende goedkeuring over te leggen het op 17 oktober 2003 te Parijs tot stand gekomen verdrag inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed (Trb. 2011, 151).

Een toelichtende nota bij dit verdrag treft u eveneens hierbij aan.

De goedkeuring wordt voor het gehele Koninkrijk gevraagd.

Aan de Gouverneurs van Aruba, Curaçao en Sint Maarten is verzocht hogergenoemde stukken op 16 maart 2012 over te leggen aan de Staten van Aruba, de Staten van Curaçao en de Staten van Sint Maarten.

De Gevolmachtigde Ministers van Aruba, Curaçao en Sint Maarten zijn van deze overlegging in kennis gesteld.

De minister van Buitenlandse Zaken,
U. Rosenthal

Toelichtende nota

Inleiding

In de huidige samenleving zijn mensen steeds vaker op zoek naar ankerpunten om antwoorden te krijgen op vragen als: wie zijn wij, wat bindt ons, welke verhalen vertellen wij en wat voor betekenis hebben die in het licht van de toekomst? Immaterieel erfgoed kan zo'n ankerpunt bieden en het is dan ook niet verwonderlijk dat er in toenemende mate belangstelling is voor deze vorm van cultureel erfgoed.

Door globalisering dreigt de verscheidenheid van uitingen van immateriële cultuur in de wereld te verdwijnen. Voor UNESCO (Organisatie voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur van de Verenigde Naties) was dit de aanleiding om het Verdrag inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed (hierna: het «Verdrag») te initiëren met als doel het immaterieel cultureel erfgoed wereldwijd veilig te stellen.

Dit nieuwe Verdrag vormde de uitkomst van een lang proces. De concepttekst werd tussen 2001–2003 geschreven. Met dit Verdrag beoogt UNESCO zichtbaar te maken dat niet alleen het wereldwijd veilig stellen van materieel erfgoed, maar ook van immaterieel erfgoed van het grootste culturele belang is.

1. Voorgeschiedenis van het Verdrag

Al in de jaren zeventig vroeg UNESCO aandacht voor de functie, betekenis en waarde van culturele uitdrukkingen en praktijken, dat wil zeggen de immateriële kant van cultuur. In 1989 nam de Algemene Vergadering van UNESCO de Aanbeveling inzake de bescherming van traditionele cultuur en folklore aan (15 november 1989, <http://portal.unesco.org>). Vanwege het vrijblijvende karakter hiervan en het gebruik van, volgens de lidstaten verouderde begrippen als folklore, kwam deze aanbeveling nauwelijks tot uitvoering. In 1994 volgde de lancering van het *Living Human Treasures* (Levende menselijke schatten) programma, met als doel dat de meesterbeoefenaars van immaterieel erfgoed hun kennis en vaardigheden overdragen aan volgende generaties. Het rapport *Our creative Diversity* (*Report of the World Commission on Culture and Development*, Unesco Publishing, 1996) maakte duidelijk dat de op 16 november 1972 te Parijs tot stand gekomen Overeenkomst inzake de bescherming van het cultureel en het natuurlijk erfgoed van de wereld, het Werelderfgoedverdrag van UNESCO (Trb. 1973, 155) niet voldoende is om uitingen van cultuur, zoals verhaaltradities of gebruiken, te bewaren. Om de rijkdom en diversiteit van dergelijke cultuuruitingen recht te doen zouden andere vormen van erkenning moeten worden ontwikkeld.

In 2001 bracht UNESCO de *First Proclamation of 19 Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity* (Eerste proclamatie van 19 meesterwerken van het mondelinge en immateriële erfgoed van de mensheid) uit. Het betrof – in navolging van de Werelderfgoedlijst – een lijst van meesterwerken die meer zichtbaarheid moest geven aan deze vorm van erfgoed en daarmee erkenning ervoor moest genereren. In de plaats van de begrippen folkloreen volkscultuur werd de term immaterieel cultureel erfgoed gebruikt. De meesterwerken moesten voldoen aan de volgende criteria: uitzonderlijke waarde, geworteld in de plaatselijke gemeenschap, technisch en kwalitatief excellent en in het voortbestaan bedreigd. Hoewel de erkenning van het belang van immaterieel cultureel erfgoed positief werd ontvangen, kwamen er op zowel inhoud als procedure van het meesterwerkenprogramma ook kritische reacties. Vele experts beschouwden de gehanteerde uitgangspunten (hiërarchische lijst, uniciteit én tegelijkertijd diversiteit, samenwerking met de «beoefenaars» van het erfgoed) als tegenstrijdig. De lijst met *Masterpieces*, waarin tot 2005 negentig cultuuruitingen waren opgenomen, werd in 2008 geïnte-

greerd in de Representatieve Lijst van het Verdrag inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed.

In oktober 2003 nam de 32ste Algemene Vergadering van UNESCO het Verdrag inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed aan. Dit gebeurde met de steun van Nederland, dat daarmee aangaf sympathiek te staan tegenover de wens van veel Afrikaanse, Aziatische en Zuid-Amerikaanse landen om een immaterieel erfgoed-verdrag op te stellen.

Het Verdrag trad op 20 april 2006 in werking. In de West-Europese regio hebben onder andere België, Denemarken, Frankrijk, Italië, Luxemburg, Noorwegen, Spanje en Zwitserland geratificeerd.

II. De doelstellingen van het Verdrag

Het Verdrag schept een kader voor internationale samenwerking ten behoeve van het veiligstellen van de diversiteit van immaterieel cultureel erfgoed in de wereld. Het Verdrag gaat ervan uit dat deze vorm van erfgoed nauw samenhangt met het proces van overdracht van dit erfgoed aan volgende generaties en de betekenisgeving ervan. In die zin is immaterieel erfgoed geen object, maar levende ervaring en kennis, dwz. levend erfgoed. Culturele gebruiken, tradities, verhalen, ambachtelijke vaardigheden, die tezamen het immateriële erfgoed van de wereld vormen, worden steeds opnieuw gecreëerd en van een gemeenschappelijke betekenis voorzien. Dat versterkt het gevoel van identiteit en continuïteit van gemeenschappen, groepen en individuen en bevordert het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit. Het Verdrag beschrijft immaterieel erfgoed als de bron van culturele diversiteit en als een garantie voor duurzame ontwikkeling.

Het betreft vaak immaterieel erfgoed van gemeenschappen, groepen en soms individuen, dat wil zeggen erfgoed van regionale en lokale aard, waarvan het behouden en zichtbaar maken tot de verantwoordelijkheid van de wereldgemeenschap wordt gerekend.

Algemene doelstellingen

De doelstellingen van het Verdrag zijn het veilig stellen of borgen (*safeguarding*) van het voortbestaan van deze dynamische vorm van erfgoed; het verzekeren van respect voor het erfgoed van gemeenschappen, groepen en individuen en het vergroten van het bewustzijn van en waardering voor dat erfgoed op lokaal, nationaal en internationaal niveau. Het Verdrag biedt geen handvatten voor het in standhouden van immaterieel erfgoedpraktijken die op gespannen voet staan met de rechten van de mens.

Het Verdrag is ook bedoeld om een betere internationale balans te bewerkstelligen tussen enerzijds het behoud van – materieel – Werelderfgoed, dat wordt gedomineerd door westerse landen, en anderzijds het veiligstellen van immaterieel erfgoed dat vooral in de niet-westerse landen te vinden is. UNESCO wil bevorderen dat het immateriële erfgoed naast en in samenhang met het materiële werelderfgoed wordt bewaard. Gaat het bij het werelderfgoed om het unieke, authentieke object van universele waarde, bij het immateriële erfgoed gaat het juist om de niet-hiërarchische diversiteit van brede cultuuruitingen. De samenhang tussen materieel en immaterieel erfgoed krijgt bij de wereldwijde operationalisering van het Verdrag steeds meer aandacht. Toch heerst de opvatting dat er voor het veilig stellen van immaterieel erfgoed andere methoden noodzakelijk zijn. Bij immaterieel erfgoed gaat het om levende cultuur die steeds verandert. De tastbare voorwerpen en objecten die ermee verbonden zijn veranderen mee.

In dit Verdrag zijn ontwikkeling en overdracht van immaterieel erfgoed aan volgende generaties de drijfveren; niet het bevriezen of op een gekunstelde wijze in leven houden van uitingen van immaterieel erfgoed. Het Verdrag gaat dan ook uit van een dynamisch erfgoedbegrip. Dat uit zich zowel in de UNESCO-definitie van immaterieel erfgoed als in de domeinen waarop dit erfgoed zich manifesteert.

Begrippen

Onder immaterieel erfgoed wordt in het Verdrag verstaan: zowel de praktijken, voorstellingen, uitdrukkingen, kennis en vaardigheden als de instrumenten, objecten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd en die gemeenschappen, groepen en individuen erkennen als deel van hun cultureel erfgoed. Het immaterieel erfgoed zoals in het Verdrag gedefinieerd manifesteert zich in de volgende domeinen:

- (a) mondelinge tradities en uitdrukkingen (inclusief taal als vehikel van immaterieel erfgoed),
- (b) podiumkunsten, (c) sociale gewoonten, rituelen, feestelijke gebeurtenissen, (d) kennis en praktijken betreffende de natuur en het universum, (e) traditionele ambachten.

In dit Verdrag wordt niet het begrip *protection*, zoals in het Werelderfgoedverdrag, maar *safeguarding* van immaterieel erfgoed gebruikt.

«Safeguarding» betekent iets anders dan het traditionele «in stand houden». Het is beschermen in de zin van het «levend houden» van immaterieel erfgoed, inclusief activiteiten als identificeren, inventariseren, documenteren, zichtbaar maken, promoten en onderwijzen.

III. Werking en verplichtingen van het Verdrag

Bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed op nationaal niveau

Het Verdrag bepaalt dat de staten die hierbij partij zijn, zich verplichten tot het beschermen, identificeren en definiëren van de verschillende elementen van immaterieel cultureel erfgoed, die aanwezig zijn op hun grondgebied – met de medewerking van gemeenschappen, groepen en non-gouvernementele organisaties.

Het Verdrag wil immaterieel erfgoed op een niet-hiërarchische wijze benaderen en er geldt geen criterium als «authenticiteit». Het gaat om de diversiteit van cultuur en om vormen van erfgoed die steeds in verandering zijn.

De verdragsluitende partij dient één of meerdere inventarissen op te stellen van het immaterieel cultureel erfgoed dat aanwezig is op zijn grondgebied. Dat kan een inventaris van al bestaande deelinventarisaties zijn. Het kan gaan om immaterieel erfgoed van internationaal, nationaal, regionaal of specifiek stedelijk karakter. Deze inventaris dient regelmatig te worden bijgewerkt.

Het maken van inventarissen is geen doel op zichzelf, maar dient de zichtbaarheid van het immateriële erfgoed, de bewustwording van de betekenis ervan en de bevordering van de culturele dialoog op nationaal, lokaal en internationaal niveau. Het gaat om een dynamische vorm van inventariseren, die als basis kan dienen voor een doeltreffend algemeen beleid op het terrein van immaterieel erfgoed.

Staten die partij zijn bij het Verdrag stemmen ermee in maatregelen te nemen ter bescherming, ontwikkeling en promotie van immaterieel erfgoed. Dit doen zij door het voeren van een algemeen beleid, door het aanwijzen van een of meerdere competente instellingen en door het aanmoedigen van wetenschappelijk, artistiek en technisch onderzoek. Dit

laatste betreft ondermeer het effectief beschermen van immaterieel erfgoed, en dan vooral het bedreigde immaterieel erfgoed. Van belang zijn het bevorderen van overlevering en documentatie ter verbetering van de toegankelijkheid van het immaterieel erfgoed en het treffen van maatregelen op het terrein van educatie, informatie en vergroting van het bewustzijn van het algemene publiek, in het bijzonder van jongeren.

De lidstaat dient regelmatig te rapporteren over de maatregelen die door de lidstaat zijn genomen ten behoeve van de implementatie van het Verdrag. In de verslagen moet relevante informatie over deze inventarissen zijn opgenomen.

Het Verdrag legt sterk de nadruk op de rol van de dragers van het immateriële erfgoed, de beoefenaars. Dat kunnen groepen, gemeenschappen of individuele dragers zijn die door hun activiteiten immaterieel erfgoed levend houden en willen overdragen aan toekomstige generaties. Deze groepen definiëren hun eigen immateriële erfgoed en zijn zowel beoefenaar, schepper als bewaarder van het erfgoed. Het Verdrag stelt dat zij betrokken dienen te worden bij het veiligstellen van het immateriële erfgoed en staat daarmee een *bottom-up* benadering voor. Er is een actieve participatie van alle partijen nodig om het Verdrag uit te voeren, bijvoorbeeld in de overdracht van bewustzijn en kennis over dit erfgoed aan jongeren door middel van educatieve programma's in het onderwijs.

Bekrachtiging voor Nederland

De Nationale UNESCO Commissie bracht eind 2008 een positief advies uit aan de minister van OCW inzake bekrachtiging voor Nederland van het Verdrag. Het advies benadrukt ondermeer dat partij worden de nationale discussie over immaterieel erfgoed, volkscultuur en identiteit zal bevorderen en zal bijdragen aan de cultuurparticipatie van brede groepen in de samenleving alsmede aan de bewustwording van de betekenis van dit erfgoed. De dragende rol van gemeenschappen past in het Nederlandse beleid van cultuurparticipatie en cultuureducatie. Bovendien biedt het Verdrag de gelegenheid om diversiteit van immateriële cultuuruitingen internationaal te bespreken en te onderzoeken. Met partij worden bij het Verdrag geeft Nederland aan dat men het belang van immaterieel erfgoed dat veel draagvlak heeft in niet-westerse landen, erkent.

Implementatie in Nederland

Nederland wil met de implementatie van het Verdrag de bewustwording, zichtbaarheid, kennis en daarmee het behoud van immaterieel erfgoed (en nieuwe vormen ervan) versterken.

Om dit te bewerkstelligen lijkt de bestaande infrastructuur van instellingen te voldoen. Het advies van de Nationale UNESCO Commissie ondersteunt deze constatering.

In Nederland zijn verschillende instellingen op rijks-, provinciaal en gemeentelijk niveau actief op het terrein van immaterieel erfgoed en volkscultuur. Zij leveren een bijdrage aan de bestudering, documentatie, promotie en toegankelijkheid van het immaterieel erfgoed. Zo doet het Meertens Instituut wetenschappelijk onderzoek naar de verschijnselen van het alledaagse leven in onze samenleving en documenteert deze. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed heeft als doelstelling het toegankelijk maken en promoten van de achtergronden van het dagelijks leven en het immaterieel erfgoed, en het Fonds voor Cultuurparticipatie bevordert op laagdrempelige wijze de participatie aan volkscultuur. Maar ook instellingen als het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem, het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen, verschillende stadsmusea, provinciale erfgoedhuizen en interculturele instellingen als Kosmopolis en NiNsee zijn op allerlei manieren (wetenschappelijk,

promotioneel, in presentaties) actief op het terrein van het immaterieel erfgoed. Niet alleen voor deze instellingen, maar ook voor de talloze volksculturele verenigingen, heemkundekringen, ambachten- en gilde-organisaties betekent bekrachtiging voor Nederland van het Verdrag en het samenstellen van een inventaris erkenning van hun inspanningen om het immaterieel erfgoed over te dragen.

De belangrijkste verplichting die het Verdrag op nationaal niveau stelt, is het samenstellen van een of meerdere inventarissen van het immaterieel erfgoed op het grondgebied van de desbetreffende staat. Het gaat in dit Verdrag om levend erfgoed van gemeenschappen en groepen mensen, die dienen te worden betrokken bij het in kaart brengen en veilig stellen van het immaterieel erfgoed. De inventaris zal daarbij gericht zijn op het benoemen en overdragen van immaterieel erfgoed aan volgende generaties.

Tegen deze achtergrond kiest Nederland voor het samenstellen van een brede inventaris die via een bottom-up benadering tot stand komt. Dat wil zeggen dat groepen en gemeenschappen (verenigingen, heemkundekringen, volksculturele organisaties etc. die het immaterieel erfgoed «dragen» en «beoefenen» en er kennis over hebben) zelf actief betrokken zullen zijn bij het inventariseren en het zichtbaar maken ervan. Op deze manier zal de inventaris een inclusief karakter hebben en de rijke diversiteit van verschillende cultuuruitingen kunnen laten zien. Deze verenigingen en organisaties kunnen hun immaterieel erfgoed aanmelden voor plaatsing op de nationale inventaris. Het is de bedoeling dat de inventarisatie resulteert in een interactieve publiekstoegankelijke on-line database, waar aanmeldingen naar toe kunnen worden gestuurd, waar informatie kan worden verkregen en waar nieuwe methoden van veiligstellen van dit erfgoed kunnen worden onderzocht. Zo zal deze inventaris van, voor en door het veld zijn.

In de brief «Meer dan Kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid» van 10 juni 2011 (Kamerstukken II 2010/2011, 32 820, nr. 1) heeft het kabinet aangegeven dat het een topinstituut voor immaterieel erfgoed en volkscultuur wil vormen door het samengaan van het Nederlands Openluchtmuseum en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed. Het is de bedoeling dat dit topinstituut het opzetten en uitvoeren van de nationale inventaris op zich neemt, in samenwerking met het Meertens Instituut en het Fonds voor Cultuurparticipatie. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed maakt op dit moment, in samenwerking met het Nederlands Openluchtmuseum, het Meertens Instituut en het Fonds voor Cultuurparticipatie een plan van aanpak voor het samenstellen van de nationale inventaris. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft randvoorwaarden voor dit plan van aanpak meegegeven. Het plan van aanpak zal onder andere een procedure voor het indienen en beoordelen van immaterieel erfgoeddossiers bevatten, waarmee immaterieel erfgoedorganisaties zich kunnen aanmelden. Er zullen beoordelingscriteria worden ontwikkeld voor plaatsing op de inventaris. Tevens zal de procedure voor benoeming van een adviescommissie en de werkwijze van deze commissie inzake de beoordeling van de aangemelde dossiers worden beschreven. In deze adviescommissie zullen verschillende soorten expertise aanwezig moeten zijn, bijvoorbeeld op het terrein van culturele diversiteit en jongeren-cultuur. Voor 1 mei 2012 zal het plan van aanpak worden ingediend bij het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Voor de uitvoering van de inventaris is een structurele bijdrage van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap beschikbaar van € 200,000,- en voor (het beheer van) de database een bedrag van € 100,000,-.

De nationale inventaris vormt de basis voor de selectie van immaterieel erfgoed dat in aanmerking komt voor een nominatie voor een van de internationale lijsten van het Verdrag, de zogenaamde Representatieve Lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid, die bedoeld is om de diversiteit van het immaterieel erfgoed van de wereld zichtbaar te maken. Voorwaarde voor een internationale nominatie is dat het betreffende immaterieel erfgoed element is opgenomen in een nationale inventaris.

De inventaris kan eveneens een belangrijke functie vervullen in de opbouw van kennis van methodieken voor het «doorgeven» en «beschermen» van het immaterieel erfgoed voor de toekomst. Deze methodieken kunnen een plaats krijgen in de inventaris.

Omdat het de immaterieel erfgoedorganisaties zelf zijn die hun erfgoed dienen te identificeren, te documenteren en veilig te stellen, kunnen experts en expertinstellingen op het gebied van (immaterieel) cultureel erfgoed een belangrijke rol vervullen bij de ondersteuning van deze immaterieel erfgoedorganisaties. Deze samenwerking kan ervoor zorgen dat er een kwalitatief goed dossier wordt ontwikkeld voor opname in de inventaris. Provinciale erfgoedhuizen (in sommige gevallen met een immaterieel erfgoed consulent), maar ook (stads)musea of een streekarchief kunnen een dergelijke rol vervullen. Het is aan het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, en vanaf 2013 aan het topinstituut voor immaterieel erfgoed en volkscultuur, om een netwerk van landelijke en lokale expertinstellingen te creëren, dat een bijdrage levert aan bewustwording, educatie en kennisopbouw op het gebied van immaterieel erfgoed.

Immaterieel cultureel erfgoed (gebruiken, ambachten etc.) en roerend (kunstvoorwerpen, gebruiksvoorwerpen) en onroerend (gebouwen, landschappen) materieel erfgoed staan vaak met elkaar in verband en versterken elkaar. Ook in de UNESCO-verdragen voor werelderfgoed en immaterieel cultureel erfgoed. Bij de molens van Kinderdijk die deel uitmaken van de Werelderfgoedlijst, horen de kennis en de ambachten van het droogmalen. Omgekeerd is voor de Bloedprocessie van Brugge in Vlaanderen, die op de Representatieve Lijst van het immaterieel erfgoed staat, de stad Brugge (werelderfgoed) de belangrijke materiële context. Het is noodzakelijk het beleid en de maatregelen ter bescherming van het materiële en het immateriële erfgoed op elkaar af te stemmen. Benadrukt moet worden dat bij het Verdrag het uitgangspunt steeds het levende erfgoed is en niet de context die bij het fysieke erfgoed hoort.

Immaterieel cultureel erfgoed heeft ook een relatie met het terrein van de amateurkunst. In de domeinen die het Verdrag beschrijft, zoals dans, theater, poppentheater, zang, muziek en verhalen vertellen, is een interactie met de amateurkunsten aan te wijzen. Bij de actieve beoefening van het «levende» en laagdrempelige erfgoed kunnen brede groepen uit de samenleving worden betrokken. In het advies van de Nationale UNESCO Commissie wordt deze kans voor cultuurparticipatie expliciet benadrukt. Het landelijke Fonds voor Cultuurparticipatie heeft, naast amateurkunst en cultuureducatie, volkscultuur als een van zijn beleidspijlers. Bovendien heeft het kabinet in «Meer dan Kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid» aangegeven dat met ingang van het nieuwe cultuurstelsel op 1 januari 2013 het Fonds voor Cultuurparticipatie binnen het programma *innovatie amateurkunst* pilots zal financieren in het kader van de uitvoering van het Verdrag.

Voor cultuureducatie betekent het Verdrag eveneens een stimulans. In samenwerking met het onderwijs kunnen expertinstellingen en immate-

riël cultureel erfgoedgemeenschappen jongeren kennis bijbrengen over tradities, gebruiken en ambachten en hen bewust maken van het belang van dit erfgoed en de overdracht ervan. Het Fonds voor Cultuurparticipatie, de erfgoedhuizen, musea, het Nederlands Centrum voor Volks-cultuur en Immaterieel Erfgoed en het nieuwe kennisinstituut voor amateurkunst en cultuureducatie (per 1 januari 2013) kunnen hieraan meewerken.

In het geval van bijvoorbeeld ambachten zal verkend moeten worden hoe kennis en vaardigheden kunnen worden overgedragen aan volgende generaties.

Ten behoeve van de implementatie van het Verdrag is voor nog nader te bepalen onderzoeksprojecten en activiteiten op het terrein van communicatie € 50 000,- beschikbaar binnen het bestedingsplan van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed op internationaal niveau

Het Verdrag kent bepalingen waarbij twee lijsten worden ingesteld: de Representatieve Lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid en de Lijst van immaterieel cultureel erfgoed waarvan het behoud dringend gewaarborgd moet worden.

Eerstgenoemde lijst heeft als doel om immaterieel erfgoed beter zichtbaar te maken, het bewustzijn van het belang ervan en respect voor culturele diversiteit te bevorderen.

Op de lijst van immaterieel cultureel erfgoed, waarvan het behoud dringend gewaarborgd moet worden, worden elementen ingeschreven die niet kunnen overleven zonder onmiddellijke beschermingsmaatregelen. Hiervoor kan internationale bijstand worden aangevraagd.

Voordrachten voor zowel de Representatieve Lijst als voor de zogenoemde Lijst van Bedreigd Immaterieel Erfgoed dienen met de grootst mogelijke participatie en toestemming van de desbetreffende gemeenschap, groep of individuen tot stand te komen.

Lidstaten worden aangemoedigd om gezamenlijk multinationale voordrachten te doen in het geval het element zich op het grondgebied van meer dan een staat bevindt.

Het voordragen van immaterieel erfgoed elementen voor opname op de Representatieve Lijst en de Lijst van Bedreigd Immaterieel Erfgoed geschiedt door de staat die partij is bij het Verdrag en op wiens grondgebied de desbetreffende elementen zich bevinden. Een lidstaat is niet verplicht voordrachten te doen voor de internationale lijsten van het Verdrag.

Nederland overweegt om na partij te zijn geworden bij het Verdrag een voordracht van immaterieel erfgoedelementen te doen voor opname op de Representatieve Lijst.

Op 1 juni 2011 waren 136 staten partij bij het Verdrag. Op 1 juni 2011 bevatte de Representatieve Lijst 213 elementen. De Lijst van Bedreigd Immaterieel Erfgoed bevatte 16 elementen.

Implementatie buiten Nederland

Het Verdrag vormt internationaal een belangrijk instrument om het culturele erfgoed in die landen waarin het vooral een immateriële verschijningsvorm heeft (Afrikaanse, Zuid-Amerikaanse en Aziatische landen) zichtbaar te maken en levend te houden. Door ratificatie erkent Nederland – aansluitend bij het advies van de Nationale UNESCO

Commissie – het belang van het behoud van het immaterieel erfgoed in deze landen en geeft het aan deze landen daarin te willen ondersteunen.

In het internationaal cultuurbeleid waarvoor de bewindspersonen van Buitenlandse Zaken en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap verantwoordelijk zijn, wordt in het beleidsplan voor het Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed (GCE) over 2009–2012 aandacht gevraagd voor het immaterieel cultureel erfgoed. Dit betekent dat aanvragen voor behoud van het gemeenschappelijk cultureel erfgoed in de acht GCE-prioriteitslanden ook immaterieel erfgoedprojecten kunnen betreffen. In het najaar van 2011 zal een onderzoek naar de ervaringen met het GCE-programma plaatsvinden met het oog op de continuïteit van het programma na 2012. Bij het opnieuw bezien van de prioriteiten voor het programma vanaf 1 januari 2013, kan het zichtbaar maken en veiligstellen van gemeenschappelijk *immaterieel* cultureel erfgoed middels specifieke projecten worden uitgewerkt en ondersteund.

Met zijn expertise op het gebied van immaterieel cultureel erfgoed kan Nederland participeren in de internationale discussie over en een bijdrage leveren aan de implementatie van het Verdrag op wereldniveau.

Om gepaste beschermingsmaatregelen voor het immaterieel erfgoed te kunnen nemen heeft UNESCO overeenkomstig artikel 25 van het Verdrag een fonds in het leven geroepen, het «Fonds voor het immaterieel cultureel erfgoed». Hieraan leveren alle staten die partij zijn bij het Verdrag financiële bijdragen. Nederland heeft in 2010 reeds een vrijwillige bijdrage aan het fonds geleverd. De verplichte bijdrage van Nederland zal na inwerkingtreding van het Verdrag jaarlijks ongeveer 42 000 euro bedragen ten laste van de begroting van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Nederland overweegt om, net als voor het werelderfgoed is gedaan, voor het immaterieel erfgoed bij te dragen aan het Nederlandse Fund-in-trust (NFIT) bij UNESCO, waarmee specifieke projecten kunnen worden ondersteund.

Voor internationale projecten in het kader van het GCE-programma en in het kader van UNESCO-programma's binnen het NFIT, is in totaal € 150,000,- gereserveerd ten laste van de begroting van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Andere ondersteuning werd in het kader van het Verdrag incidenteel al door Nederlandse deskundigen verstrekt, onder meer ten behoeve van het onderzoek in het kader van voordrachten van elementen voor de Lijst van Bedreigd Immaterieel Erfgoed.

IV. Het Verdrag in het perspectief van het overige internationale instrumentarium tot bescherming van het erfgoed

Voor wat betreft het Immaterieel Cultureel Erfgoed zijn voor Nederland de volgende verdragen en instrumenten van belang:
Het Werelderfgoedverdrag, de Overeenkomst inzake de bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed van de wereld. Bij dit verdrag is het Koninkrijk der Nederlanden sinds 1992 partij. Op de Nederlandse lijst staan negen werelderfgoederen, waarvan er een gelegen is in de voormalige Nederlandse Antillen, thans Curaçao. In november 2010 bood de Commissie Herziening Voorlopige Lijst Werelderfgoed haar advies over herziening van de Nederlandse Voorlopige Lijst Werelderfgoed aan. De Commissie adviseerde om negen erfgoederen op te nemen op deze lijst.

In juli 2011 besloot het kabinet om acht erfgoederen op de voorlopige lijst van het werelderfgoed te plaatsen.

De UNESCO-Overeenkomst betreffende de bescherming en de bevordering van de diversiteitscultuuruitingen (Parijs, 20 oktober 2005; Trb. 2007, 89). Het Koninkrijk der Nederlanden werd in 2009 partij bij dit verdrag. In dit verdrag is vastgelegd dat cultuuruitingen niet alleen van toenemend belang zijn in het internationale economische verkeer, maar ook belangrijke culturele waarden vertegenwoordigen. Landen dienen daarom beleid te voeren dat bijdraagt aan culturele diversiteit op hun grondgebied. Zo schept het verdrag voorwaarden voor de bescherming en ontplooiing van een diversiteit aan culturen en cultuuruitingen. Wat het Europese cultuurbeleid betreft was Nederland al enige tijd gebonden aan dit verdrag, omdat de Europese Gemeenschap in 2006 toetrad tot het verdrag.

Het Verdrag tot oprichting van de Wereldorganisatie voor Intellectuele Eigendom (Stockholm, 14 juli 1967; Trb. 1970, 188); WIPO, de World Intellectual Property Organisation is een VN-organisatie die zich bezig houdt met intellectuele eigendomsrechten en zich richt op de ontwikkeling van een gebalanceerd en toegankelijk internationaal systeem van intellectuele eigendomsrechten. In dit kader zijn relevant de onderhandelingen in het *Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore (IGC)* (oktober 2000) over de effectieve bescherming van «*traditional knowledge, traditional cultural expressions/folklore and genetic resources*». Het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie stemt de inbreng van Nederland af met het ministerie van Veiligheid en Justitie en met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

De bescherming van immaterieel erfgoed raakt aan andere beschermingsregimes, zoals die van de Europese bescherming van streekproducten en de Vogel- en Habitatrichtlijnen van de Europese Unie. Daarvoor is het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie verantwoordelijk. Bij de operationalisering van het Verdrag voor het immaterieel erfgoed zal rekening worden gehouden met nationale en internationale wetgeving gericht op het behoud en duurzaam beheer van de biologische diversiteit in het algemeen.

Of er maatregelen nodig zijn voor grensafbakening tussen verschillende beschermingsregimes zal gaandeweg duidelijk worden.

V. Artikelsgewijze toelichting op het Verdrag

De doelstellingen van het Verdrag worden verwoord in artikel 1; deze zijn het beschermen van het voortbestaan van deze dynamische vorm van erfgoed; het verzekeren van respect voor het erfgoed van gemeenschappen, groepen en individuen en het vergroten van waardering van dat erfgoed op lokaal, nationaal en internationaal niveau. Het Verdrag is ook bedoeld om een betere internationale balans te bewerkstelligen tussen het werelderfgoed, dat wordt gedomineerd door westerse landen, en het immateriële erfgoed dat vooral in de niet-westerse landen te vinden is.

Artikel 2 geeft de definities van gebruikte termen «immaterieel cultureel erfgoed», «beschermen» en «lidstaten».

Onder immaterieel cultureel erfgoed wordt in het Verdrag verstaan: zowel de praktijken, voorstellingen, uitdrukkingen, kennis en vaardigheden, als de instrumenten, objecten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd en die gemeenschappen, groepen en individuen erkennen als deel van hun cultureel erfgoed. Het immaterieel erfgoed zoals in het

Verdrag gedefinieerd betreft: (a) mondelinge tradities en uitdrukkingen (inclusief taal als vehikel van immaterieel erfgoed), (b) podiumkunsten, (c) sociale gewoonten, rituelen, feestelijke gebeurtenissen, (d) kennis en praktijken betreffende de natuur en het universum, (e) traditionele ambachten.

Hoewel taal als drager van immaterieel cultureel erfgoed in het Verdrag is opgenomen (artikel 2), maakt het beschermen en bewaren van individuele talen geen onderdeel uit van het Verdrag. Talen leven in verhalen, liederen en rituelen en worden langs die weg veilig gesteld. De bescherming van talen en de overdracht van tradities en uitdrukkingen zijn dus nauw met elkaar verbonden.

Middels de digitale en interactieve Atlas van bedreigde talen, waarvan de derde editie in 2009 werd gelanceerd, vraagt UNESCO afzonderlijk aandacht voor de talen die met uitsterven worden bedreigd.

Beschermen (*safeguarding*) betekent het levend houden van immaterieel erfgoed door identificatie, documentatie, onderzoek, promotie, overdracht aan volgende generaties, educatie en revitalisering (in het geval het immaterieel erfgoed element nog tijdig te redden valt).

UNESCO heeft begrippen als folklore, volkscultuur en traditionele cultuur vervangen door immaterieel cultureel erfgoed. In Nederland worden de begrippen volkscultuur en immaterieel erfgoed vaak als synoniemen gebruikt. Voor een deel overlapt volkscultuur met immaterieel erfgoed. Volkscultuur gaat over de cultuur van alledag, over hoe mensen hun leven hebben vormgegeven, vroeger en nu, over gewoonten en gebruiken, tradities en rituelen. Op verzoek van de rijksoverheid heeft het Meertens Instituut in 2009 een definitie geleverd, die als volgt luidt: «volkscultuur verwijst naar het geheel van cultuuruitingen die als wezenlijk worden ervaren voor specifieke groepen, steeds onder verwijzing naar traditie, verleden en nationale, regionale en lokale identiteiten.» Bij immaterieel cultureel erfgoed gaat het om cultuuruitingen zoals gewoonten, kennis en gebruiken, die groepen mensen zo belangrijk vinden dat men ze verder wil ontwikkelen en doorgeven aan volgende generaties. Die immateriële cultuuruitingen kunnen manifestaties van de cultuur van alledag zijn of alledaagse gewoonten, maar het kunnen ook uitzonderlijke gewoontes zijn die sporadisch voorkomen. Als voorbeeld van immaterieel erfgoed kan het Sinterklaasfeest worden genoemd, dat als eerste naar voren kwam in een onderzoek van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed naar tradities die het waard zijn om door te geven. Daar tegenover staat het «samen een kopje koffie drinken met een koekje erbij»: cultuur van alledag, maar niet nodig om met maatregelen veilig te stellen.

Artikel 3 bepaalt de relatie van het Verdrag met andere internationale instrumenten.

UNESCO wil bewerkstelligen dat het immateriële erfgoed naast en in samenhang met het materiële werelderfgoed, wordt beschermd. Het onderhavige Verdrag is bedoeld als complementair aan het Werelderfgoedverdrag. Er zijn verschillen in begrippen en beschermingsmaatregelen. In het werelderfgoed wordt cultureel en natuurlijk erfgoed van unieke uitzonderlijke universele waarde beschermd, waarbij het begrip van authenticiteit belangrijk is. In het Verdrag gaat het om het levend houden van de niet-hiërarchische diversiteit van immateriële cultuuruitingen.

In de artikelen 4 tot en met 8 worden de organen van het Verdrag en hun functies beschreven.

De Algemene Vergadering komt om de twee jaar samen en vernieuwt om de twee jaar de helft van de leden van het intergouvernementele Comité dat is samengesteld uit en wordt verkozen door Staten die partij zijn bij het Verdrag. Vierentwintig staten zijn lid van het Comité. De leden worden verkozen voor een periode van vier jaar. Bij de verkiezing worden de principes van evenwichtige geografische spreiding en toerbeurt nageleefd.

De taken van het Comité zijn ondermeer het onderzoeken van verzoeken tot inschrijving op de twee internationale lijsten van het Verdrag en van verzoeken om internationale bijstand, het identificeren en presenteren van praktijkvoorbeelden (*best practices*) van bescherming, het presenteren van voorstellen voor het gebruik van de middelen van het Fonds, het voorbereiden en ter goedkeuring aan de Algemene Vergadering voorleggen van operationele richtlijnen voor de uitvoering van het Verdrag en het onderzoeken en voor de Algemene Vergadering samenvatten van de verslagen, die worden voorgelegd door de lidstaten.

In de artikelen 11 tot en met 15 wordt bepaald dat lidstaten zich verplichten tot het beschermen, identificeren en definiëren van de verschillende elementen van het immaterieel cultureel erfgoed die aanwezig zijn op hun grondgebied met medewerking van gemeenschappen, groepen en relevante niet-gouvernementele organisaties. Identificeren en definiëren betekent dat elke lidstaat een of meer inventarissen van het immaterieel cultureel erfgoed dat aanwezig is op zijn grondgebied samenstelt, op een manier die is afgestemd op zijn eigen situatie.

Lidstaten dienen verder maatregelen te nemen ter bescherming, ontwikkeling en promotie van immaterieel erfgoed door middel van algemeen beleid, aanwijzen van competente instellingen, aanmoedigen van onderzoek, faciliteren van overlevering en documentatie om de toegankelijkheid van het immaterieel erfgoed te bevorderen. Van groot belang is daarbij het stimuleren van bewustwording, ontsluiting en educatie, in het bijzonder voor jonge mensen, het geven van informatie aan een breed publiek en het initiëren van specifieke trainingsprogramma's gericht op het waarborgen van het erfgoed binnen de betrokken gemeenschappen.

Artikel 15 bespreekt de participatie van gemeenschappen en bepaalt dat deze groepen actief bij het beheer van immaterieel erfgoed betrokken moeten worden.

Artikel 16 betreft de Representatieve Lijst van immaterieel erfgoed. De criteria voor plaatsing zijn ruim en hebben betrekking op zichtbaarheid, bewustwording van het belang van immaterieel erfgoed en dialoog rond culturele diversiteit en menselijke creativiteit. Nominatie vindt plaats samen met de betrokken gemeenschappen en met hun toestemming. Als voorwaarde voor inschrijving geldt dat het element al is opgenomen in een nationale inventaris, er maatregelen zijn genomen ter bescherming en promotie en het betreffende erfgoed niet in gevaar is.

Een voordracht wordt door een adviescommissie onderzocht en met een aanbeveling om het element al dan niet in te schrijven op de Representatieve Lijst aan het Intergouvernementeel Comité voor de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed voorgelegd, waarna het Comité beoordeelt of het zal worden ingeschreven.

Artikel 17 betreft de lijst van immaterieel erfgoed dat dringend bescherming behoeft. Als criterium geldt dat ondanks de inspanningen van de gemeenschap of groep en de betrokken staat/lidstaten het element wordt bedreigd in zijn voortbestaan. Er moeten beschermingsmaatregelen zijn ingesteld die de groep in staat stellen de praktijk voort te zetten of overdracht te verzekeren.

De lijst wordt opgesteld en gepubliceerd door het Comité van het Verdrag. In geval van extreme urgentie kan het Comité staten die partij zijn, uitnodigen om een voordracht voor de lijst te doen. Ook kan een lidstaat op wiens grondgebied het element zich bevindt of een andere lidstaat, de betreffende gemeenschap, dan wel een adviesorganisatie, een urgent geval onder de aandacht brengen van het Comité.

Artikel 18 heeft tot doel het opzetten van voorbeeldpraktijken voor de bescherming van immaterieel erfgoed vooral ten behoeve van ontwikkelingssamenwerking.

Artikel 19 definieert de internationale samenwerking en bepaalt dat de lidstaten de bescherming van het immaterieel erfgoed erkennen als algemeen belang voor de mensheid.

Artikel 20 bepaalt dat internationale bijstand kan worden verleend voor het beschermen van erfgoed dat is opgenomen op de Lijst van Bedreigd Immaterieel Erfgoed, voor het voorbereiden van inventarissen en voor de ondersteuning van programma's en projecten op nationaal, subregionaal en regionaal niveau. Het kan gaan om het inzetten van experts, studies naar aspecten van bescherming, oprichting van infrastructuren, etc. Elke lidstaat kan internationale bijstand vragen. Bijstand wordt geregeld door middel van een overeenkomst tussen de lidstaat en het Comité. De begunstigde lidstaat rapporteert over de inzet van de middelen.

De artikelen 25 t/m 28 bevatten bepalingen over het Fonds voor het immaterieel cultureel erfgoed.

Het fonds bestaat uit een trustfonds en wordt gevoed o.a. door verplichte bijdragen van de lidstaten, andere bijdragen, schenkingen of legaten, fondsen uit ontvangsten van evenementen etc. Lidstaten dienen tweejaarlijks 1% van hun bijdrage aan de gewone begroting van UNESCO in het Fonds te storten en kunnen daarnaast vrijwillig aan het Fonds bijdragen. Het Comité beslist over het gebruik van deze middelen op basis van richtlijnen die worden bepaald door de Algemene Vergadering.

Lidstaten kunnen internationale bijstand aanvragen voor de ondersteuning van programma's, projecten en activiteiten op nationaal, subregionaal en regionaal niveau die gericht zijn op het beschermen van het immaterieel cultureel erfgoed, de voorbereiding van inventarissen en immaterieel erfgoed dat dringend moet worden beschermd. Het Comité van het Verdrag heeft de taak een plan te ontwerpen voor het gebruik van de middelen van het Fonds.

De artikelen 29 en 30 bepalen dat de lidstaten verslag moeten doen van wat zij voor de implementatie van het Verdrag hebben gedaan. Het Comité dient tijdens de Algemene vergadering van UNESCO verslag uit te brengen van haar werkzaamheden.

VI. Koninkrijkspositie

De regeringen van Aruba en Curaçao erkennen het belang van het Verdrag en achten medegelding ervan voor hun land wenselijk. Voor Curaçao zal het Verdrag echter pas aanvaard kunnen worden nadat de interne regelgeving is aangepast. De regering van Sint Maarten beraadt zich nog over de wenselijkheid van medegelding. Het Verdrag zal ook gelden voor het Caribische deel van Nederland waar de wetgeving al zodanig is aangepast dat geen verdere uitvoeringswetgeving nodig is.

Het Verdrag zal dus voor het Europese en Caribische deel van Nederland en voor Aruba worden aanvaard.

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
H. Zijlstra

De Minister van Buitenlandse Zaken,
U. Rosenthal